

VALYUTA BÖHRANININ İQTİSADI TƏBİƏTİ VƏ SƏBƏBLƏRİ

Cavid Səfərov

Bakı Dövlət Universiteti, Bakı, Azərbaycan
e-mail: Javid.safarov@yahoo.com

Xülasə. Məqalədə valyuta böhranının iqtisadi mahiyyətinin, onun təzahür modellərinin səbəbləri təhlil edilmişdir. Müəllif valyuta böhranını öyrənən tədqiqatçıların, mütəxəssislərin mövqeylərini əsas götürərək, bu böhranın iqtisadi məzmununu, onun səbəblərini və nəticələrini araşdırmışdır.

Açar sözlər: bazar iqtisadiyyatı, iqtisadi böhran, maliyyə böhranı, valyuta böhranı.

ECONOMIC NATURE AND CAUSES OF THE CURRENCY CRISIS

Javid Safarov

Baku State University, Baku, Azerbaijan

Abstract. In this paper, economic essence of the currency crisis, the reasons for the manifestation of its models is analysed. The author considers the positions of the specialists on the currency crises, and investigates its economic content, causes and consequences.

Keywords: market economy, economic crisis, financial crisis, currency crisis.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПРИРОДА И ПРИЧИНЫ ВАЛЮТНОГО КРИЗИСА

Джавид Сафаров

Бакинский Государственный Университет, Баку, Азербайджан

Резюме. В статье анализируется экономическая сущность валютного кризиса, причины проявления его моделей. Автор рассматривает позиции специалистов по валютным кризисам, исследует его экономическое содержание, причины и последствия.

Ключевые слова: рыночная экономика, экономический кризис, финансовый кризис, валютный кризис.

Bazar iqtisadiyyatının fəaliyyəti dövrü olaraq böhranlarla müşayiət olunur. Belə böhranlar bütövlükdə iqtisadi böhranın məzmununu təşkil edir. Reallıqda bütöv, makro iqtisadiyyatın ayrı-ayrı sahələrini əhatə edən, müxtəlif dövrlərə, mərhələlərə təsadüf edən bu böhranlar məzmununa və xarakterinə, səviyyəsinə uyğun müvafiq ad altında təzahür edirlər. Valyuta böhranı spesifikasiyası, təzahür formasına görə fərqlənir [1].

Valyuta böhranı bazar sisteminin təşəkkülü və inkişafının müəyyən mərhələsində özünü biruzə verir. Daha doğrusu iqtisadiyyatın böhrana doğru getməsi bu prosesdə maliyyə böhranının daha da güclənməsi məntiqi olaraq valyuta böhranının meydana gəlməsinin ilkin zəminlərini yaradır. Ümumilikdə maliyyə böhranının tərkib hissəsi kimi çıxış etsə də, valyuta böhranının özünəməxsus səbəbləri, zəminləri, təzahür formaları vardır.

Qeyd olunduğu kimi, valyuta böhranı özünəməxsusluğu ilə seçilsə də, bütövlükdə maliyyə böhranının tərkib ünsürü kimi təzahür edir. İqtisadçıların, xüsusilə də maliyyə sahəsi üzrə mütəxəssislərin əksəriyyətinin fikrincə maliyyə böhranı əsasən aşağıdakı komponentləri əhatə edir: büdcə, bank, borc pul tədavi, valyuta və birja böhranlarını. Maliyyə sahəsinə aid olan hər böhranın özünəməxsus səciyyəsi vardır:

- büdcə böhranı, dövlət büdcəsinin defisitliyi, vergilərin yığılmasında olan çətinliklər, dövlət borcunun artması, subyektlər qarşısında olan borc öhdəliklərinin ödənilməsində olan çətinliklərlə (defolt) və s. bağlı məsələləri əhatə edir;

- bank böhranı borc faizinin kəskin artması, əksər bankların vəziyyətinin pisləşməsi, borcların kütləvi şəkildə qaytarılmaması, bankların “likvidlik” səviyyəsinin aşağı olması, bankların müflisləşməsi ilə bağlı və s. məsələləri əhatə edir;

- pul tədavülü böhranı – iqtisadiyyatda pul haqq-hesabatlarının pozulması, nəğd pulların çatışmaması və s. bağlı məsələləri əhatə edir;

- valyuta böhranı – bu böhran maliyyə böhranını daha qabarıq ifadə etməklə milli valyutanın məzənnəsinin kəskin aşağı düşməsi, cari maliyyə əməliyyatları üzrə tədiyyə balansının pozulması, kapitalın kütləvi şəkildə ölkədən qaçması, kapital əməliyyatlarında tədiyyə balans defisitinin yaranması, valyuta məhdudiyyətinin çoxalması ilə bağlı məsələləri əhatə edir.

- fond birjası böhranı – qiymətli kağızların məzənnəsinin kəskin aşağı düşməsi, fond bazarı əməliyyatlarının azalması, yeni qiymətli kağızların emissiyasının məhdudlaşması və dayandırılması, qiymətli kağızların alqı-satqısını həyata keçirən firma və şirkətlərin müflisləşməsi ilə bağlı məsələləri əhatə edir və s.

Demək olar ki, maliyyə böhranı mahiyyətinə görə valyuta və bank sisteminin böhranının məcmu təzahürüdür. Maliyyə böhranını iqtisadi məzmununda və strukturunda valyuta böhranı əsas yer tutur.

Geniş spektrə malik olan maliyyə böhranının çoxşaxəli səbəbləri vardır. Bu sırada ilk növbədə özünü doğrultmayan makroiqtisadi siyasəti, dövlət maliyyəsinin və ödənişlə bağlı haqq-hesab münasibətləri sisteminin dərin tənəzzülünü, inflyasiyanın güclənməsini, bank sektorunda hay-küylü narahatçılığın yaranmasını, milli maliyyə sisteminin zəiflənməsini, xarici maliyyə mühitinin əlverişsiz olmasını, mübadilə şərtinin düzgün olmamasını, siyasi qeyri-sabitliyi və s. qeyd etmək olar.

Dünya valyuta sisteminin böhranı milli valyutalar arası münasibətlərin kəskinləşməsini, bütövlükdə valyuta sisteminin fəaliyyətinin kəskin dəyişməsini özündə əks etdirir. Dünya valyuta sisteminin böhranı (anlayışın özünün də meydana gəlməsi) 10 il (1913-1922) davam edən qızıl metal standartının böhranından başlamışdır. Bu dövrdən sonra mövcud olan Genuya valyuta sisteminin böhranı 8 il (1929-1936), Bretton-Vud valyuta sisteminin böhranı 10 il (1967-1976) davam etmişdir. Sözsüz ki, dünya valyuta sisteminin hər bir mərhələsinin böhranı köhnə sistemin yeni valyuta sistemi ilə əvəz edilməsi zərurəti ilə nəticələnirdi. Yeni formalaşan valyuta sistemi bir müddət valyuta münasibətlərinin sabitliyinə şərait yaradırdı [2].

Valyuta böhranını adətən lokal və dövrü böhranları ayırırlar. Lokal valyuta böhranı adətən ayrı-ayrı ölkələrdə və yaxud bir neçə ölkədə eyni vaxtda baş verir. Məsələn, İkinci

Dünya Müharibəsindən sonra dövrü olaraq Fransa, Böyük Britaniya, İtaliya və başqa ölkələrdə baş vermişdir.

Dövrü (tsiklik) valyuta böhranları iqtisadi böhranların tərkib hissəsi kimi təzahür edirlər. Başqa sözlə, iqtisadi böhranın baş verməsi valyuta böhranının meydana gəlməsini şərtləndirir. Bir sıra real faktorlar məsələn, tədiyyə balansının böhrana uğraması, fəvqəladə şərait və s. xüsusi valyuta böhranını təzahürünə səbəb olur.

Valyuta böhranı bir sıra maliyyə fəsadlarının baş verməsi ilə nəticələnir. Ciddi rezonans doğuran belə maliyyə təlatümləri sırasında bunları qeyd etmək olar:

- beynəlxalq statusda çıxış edən sabit valyutalara (Məs. ABŞ dollarına, “Avro”ya) nisbətən milli valyutanın dəyərinin sürətlə aşağı düşməsinə;
- ölkənin qızıl-valyuta ehtiyatlarının azalması və əhalinin milli valyutaya inamını itirməsinə;
- daxili maliyyə aktivlərinin (qiymətli kağızların və s.) qiymətlərinin aşağı düşməsinə;
- qısamüddətli kreditlərin faizlərinin artmasını;
- əhəlidə banklara inamın sürətlə azalmasını və s.

Uzunmüddətli araşdırmalar belə nəticəyə gəlməyə əsas verir ki, maliyyə böhranını doğuran əsas səbəblər həm də valyuta böhranının meydana gəlməsini şərtləndirir. Maliyyə, eləcə də valyuta böhranını doğuran əsas səbəblər bunlardır:

- kağız pullardan nəgd istifadə olunmasına əsaslanan pul dövriyyəsində ümumi balansın pozulması;
- makroiqtisadiyyat səviyyəsində təkrar istehsalda baş verən böhran;
- ümumdünya valyuta sisteminin fəaliyyət prinsiplərinin ictimai istehsalın yeni şərtlərinə uyğun gəlməməsi;
- dünya iqtisadiyyatında güc mərkəzlərinin yerdəyişməsi və s.

Müasir dövrdə valyuta böhranlarının təzahür coğrafiyası, səbəbləri, formaları sübut edir ki, belə böhranlar dünyanın aparıcı dövlətlərində (ABŞ, Yaponiya, Almaniya, İngiltərə, Fransa və s.) baş verməklə qlobal maliyyə problemləri meydana gətirirlər. Belə maliyyə problemləri isə dünya maliyyə sisteminin yeniləşməsinə, təkmilləşməsinə zərurətə çevirir.

Zəif inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə maliyyə, xüsusən də valyuta böhranının baş verməsi həmin ölkələrin qeyri-sabit iqtisadiyyatlarına ağır zərbə endirməklə, sosial vəziyyəti çox gərginləşdirir. Belə dövlətlər valyuta böhranının doğurduğu sosial-iqtisadi fəsadlardan xilas olmaqda çətinlik çəkirlər.

Qeyd etmək lazımdır ki, iqtisadi baxımdan inkişaf etmiş ölkələrdə maliyyə böhranını doğuran konkret səbəblər olur. Məsələn, ABŞ-da ipoteka kreditinin böhranı ilə başlayan kreditləşmədəki qlobal böhran maliyyə böhranının əsas amili olmuşdur. Bu böhran isə öz növbəsində digər ölkələrdə maliyyə və valyuta böhranının baş verməsinə təkan vermişdir.

Maliyyə və valyuta böhranını doğuran səbəblər müxtəlif olduğu kimi, böhrandan çıxmaq, onun neqativ təsirini minimumlaşdırmaq metodları və yolları da fərqlidir. Həqiqətdir ki, iqtisadiyyat təkbaşına böhrandan çıxmaq imkanına malik deyildir. Böhranlı vəziyyətdən

çıxmaq üçün dövlət tərəfindən düşünülmüş və optimal iqtisadi siyasət hazırlanıb, həyata keçirilməlidir [3]. Strateji və taktiki tədbirlər bu siyasətdə öz əksini tapmalıdır. Daxili bazarı sabitləşdirmək məqsədi ilə əhalinin real istehlakçıya çevrilməsinə şərait yaradılmalıdır. Bazarın optimal fəaliyyəti istehlakçı-alıcı potensialından bilavasitə asılıdır. Bazar mexanizmindən istifadə etməklə dəqiq və həssas tənzimləmə həyata keçirilməlidir. Bazarı müdafiə edə bilən (proteksionizm siyasəti) və tələbi stimullaşdıran tədbirlər işlənib hazırlanmalıdır. Paradoksal vəziyyətdir ki, müasir dövrdə dünya maliyyə sistemində elə subyektlər vardır ki, bu sistemin sabit fəaliyyətinə maraq göstərmirlər.

Son zamanlar iqtisadçıların əksəriyyəti valyuta böhranına dünya maliyyə sisteminin böhranı kimi izahat verir, bu prosesi valyutalar arası ziddiyyətlərin güclənməsi, bütövlükdə valyuta sisteminin fəaliyyətinin kəskinləşməsi, beynəlxalq valyuta münasibətlərinin təşkilinin struktur prinsiplərinin pozulması, dünya ticarətindəki neqativ dəyişikliklərin baş verməsi ilə birbaşa əlaqələndirirlər.

Müxtəlif yanaşmalar, mövqelər olsa da, valyuta böhranının mahiyyətinin izahında müəyyən yekdillik də vardır. Müəyyənləşməyə görə valyuta böhranı milli valyutanın eləcə də, bir neçə dövlətin valyutalarının dəyərlərinin kəskin aşağı düşməsi və bunun nəticəsində milli, həmçinin beynəlxalq valyuta sistemlərinin strukturunda ciddi dəyişikliklərin baş verməsini, eyni zamanda milli və beynəlxalq səviyyədə təkrar istehsalın pozulmasını özündə əks etdirən mürəkkəb sosial-iqtisadi hadisədir. Onu qeyd etmək lazımdır ki, valyuta böhranı valyuta məzənnəsinin “mülayim” dəyişməsi nəticəsində də baş verə bilər. Başqa sözlə milli valyutanın müəyyən devalvasiyası valyuta böhranı üçün təməl yaradır. Valyuta böhranı valyuta bazarında vəziyyətin kəskinləşməsi ilə daha qabarıq təzahür edir.

Son dövrlərdə ayrı-ayrı ölkələrdə, regionlarda baş verən valyuta böhranlarını öyrənib təhlil edən mütəxəssislər valyuta böhranlarının müxtəlif modellərini və tiplərini səciyyələndirirlər. 1990-cı illərin sonlarında valyuta böhranlarını araşdıran tədqiqatçılar valyuta böhranının modellərinin iki nəslini xüsusi qeyd edirlər. Valyuta böhranının ilk modellərində valyuta böhranı hökumətin makroiqtisadi siyasəti ilə mərkəzi bankın qeyd olunmuş valyuta məzənnəsi siyasəti arasındakı ziddiyyətin nəticəsi kimi izah edilirdi. Bu ən çox daxili kredit hesabına maliyyələşən dövlət büdcəsinin yüksək defisitində özünü göstərir. Birinci nəsil valyuta böhranı modelinin təzahür əlamətləri əsasən bunlardır.

- dövlət büdcəsi defisitinin daima artması;
- pul-kredit ekspansiyasının kütləviləşməsi;
- inflyasiyanın yüksək səviyyədə olması;
- milli valyutanın real məzənnəsinin düzgün qiymətləndirilməməsi;
- tədiyyə balansının cari əməliyyatları hesabında defisit artması;
- xarici valyuta ehtiyatlarının kəskin azalması;
- daxili faiz səviyyəsinin artması və s.

Valyuta böhranının ikinci nəsil modeli onunla səciyyələnir ki, belə böhran hökumətin makroiqtisadi tənzimləmə tədbirlərini həyata keçirdikdən sonra baş verir. Belə ki, hökumətin maliyyə sisteminin, milli valyutanın sabitliyini təmin etmək məqsədilə həyata keçirdiyi tədbirlər büdcə hesabına dövlət xərclərinin artırılmasını tələb edir. Bu isə öz növbəsində dövlət borcunun artmasına, bank sisteminin böhranla üzləşməsinə gətirib çıxarır. Nəticədə valyuta böhranının yeni modeldə təzahür ehtimalı artır. İkinci nəsil valyuta böhranının meydana gəlməsinə təkan verən amillərdən biri dövlətin xarici borcunun artmasıdır.

Üçüncü nəslə aid olan valyuta böhranı modelləri milli iqtisadiyyatda baş verən valyuta böhranının başqa ölkələrdə beynəlxalq səviyyədə baş verən valyuta böhranları ilə əlaqələndirilməsi ilə səciyyələndirilir.

2008-ci ildən başlayan qlobal maliyyə-iqtisadi böhranı maliyyə və valyuta böhranlarının izlənilməsi və təhlilinə diqqəti daha da artırmırdı. Bu sahədə Qərb iqtisadçıları, xüsusən də ABŞ mütəxəssisləri daha çox tədqiqatlar aparmış və öz yanaşmalarını müəyyənləşdirmişlər. Amerika alimi Nobel mükafatı laureatı P.Kruqman təhlili tədqiqatlarının nəticəsi olaraq valyuta böhranı modellərinin üç nəslinin sırasında son dövrlərə təsadüf edən üçüncü nəslə xüsusi qeyd edir. Onun fikrincə üçüncü qrupun modelləri əsasən aşağıdakı səbəblərdən meydana gəlmişdir:

Birincisi, bank sistemində yaranan problemlərdən irəli gələn səbəblər: məsələn, xarici kreditlərə olan yüksək borc; hökumət və beynəlxalq təşkilatların təminatı ilə bağlı dəqiq informasiyanın olmaması və riskin artması; bank sisteminin ciddi nəzarətdə saxlanması və s.

İkincisi, investorların, bankirlərin həmçinin iri depozit sahiblərinin yerli valyutadan kütləvi şəkildə imtina etməsi.

Üçüncüsü, valyuta böhranının digər ölkələrə yayılması və beynəlxalq müstəvidə təzahür etməsi. Bu əsasən beynəlxalq ticarətdə özünü biruzə verir [4].

P.Kruqmanın təsnifatına istinad edən iqtisadçılar son dövrlərdə baş verən valyuta böhranlarını belə tiplərə ayırırlar:

- ən sadə valyuta böhranı və ya tədiyyə balansında olan böhran;
- dövlətin xarici borcunu ödəyə bilməməsi və ya maliyyə böhranı. Bu valyuta böhranının meydana gəlməsinə səbəb olur;
- xüsusi şəxslərin, ayrı-ayrı subyektlərin xarici borclarını ödəyə bilməməsi ilə bağlı böhran. Təcrübə göstərir ki, belə maliyyə problemləri valyuta böhranının meydana gətirir;
- milli valyuta ilə ifadə olunan daxili borcların ödənilməsi sahəsində olan böhran. Xüsusi və dövlət borcları formasında olan belə borclar valyuta böhranını doğuran amillərə çevirilir.

Maliyyə, xüsusən də valyuta böhranının milli iqtisadiyyatlara təsiri olduqca böyükdür. Maliyyə və valyuta münasibətləri sistemini də əhatə edən qloballaşma milli iqtisadiyyatların maliyyə sistemindən, beynəlxalq valyuta münasibətlərindən asılılığını daha da artırmışdır. Öz növbəsində milli valyutaların dünyəvi statusa malik olan valyutaların diktəsinə məruz

qalmaları da güclənmişdir. ABŞ dolları, “Avro” kimi aparıcı valyutalarla bağlılıq milli valyutaların suverenliyinə birbaşa zərbə vurur. Bunun nəticəsi olaraq inkişaf etməkdə olan, əsasən də iqtisadiyyatı zəif olan ölkələrdə maliyyə və valyuta böhranları daha tez-tez baş verir və onların sosial-iqtisadi nəticələri ağır olur. Belə ki, XX əsrin 90-cı illərində 60-dan çox inkişaf etməkdə olan ölkədə valyuta böhranı baş vermişdir. Braziliya, Meksika, Arjentina, Cənubi Koreya, Rusiya, Yaponiyada, eləcə də cənub-şərqi Asiya ölkələrində maliyyə və valyuta böhranlarının nəticələri daha təsiredici olmuşdur [6].

Maliyyə böhranının baş verdiyi ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, bu dövlətlərdə valyuta böhranının meydana gəlməsinin əsas səbəbi həmin ölkələrin kütləvi şəkildə qısa müddətli xarici borclar götürməsidir. Ən çox inkişaf etməkdə olan dövlətlərin payına düşən qısa müddətli xarici borclar nəticəsində həmin ölkələrdə baş verən valyuta böhranlarının doğurduğu sosial-iqtisadi problemlər də daha çox olmuşdur.

Xarici valyuta (xüsusən də ABŞ dolları ilə) xarici valyuta ilə götürülən qısa müddətli borcların ödəmə bilməməsi onların həcmnin daim artması ölkənin daxili pul-kredit sisteminin sabitliyini pozmuş, milli valyutaların dəyərinin sürətlə aşağı düşməsinə səbəb olmuşdur. Ölkənin beynəlxalq maliyyə münasibətləri sistemindəki balansın pozulması, beynəlxalq tədiyyədə mənfi saldonun olması, xarici borclara görə faiz ödənilməsinin həcmnin artması qısa müddətli borcların xüsusi çəkisinin çoxalması və s. milli iqtisadiyyatın normal fəaliyyətinin pozulmasına iqtisadi sistemlərin tənəzzülünə sosial-iqtisadi gərginliyin artmasına səbəb olur.

Maliyyə böhranı ilk növbədə real iqtisadiyyata əhalinin sosial vəziyyətinə ciddi təsir göstərir. Maddi istehsal sahəsinin məhdudlaşması, kapital yığımının azalması, işsizlik problemi, xarici ticarət balansının pozulması, milli valyutanın məzənnəsinin kəskin aşağı düşməsi və s. bütövlükdə milli iqtisadiyyatların böhranlı vəziyyətə düşməsinə gətirib çıxarır.

Qeyd etmək lazımdır ki, son dövrlərdə dünyada baş verən maliyyə, xüsusən də valyuta böhranını doğuran səbəblər sırasında siyasi amillər ön plana keçir. Belə ki, güclü maliyyə-valyuta potensialına malik olan bəzi dövlətlər maliyyə mexanizmlərindən təzyiqedicə vasitə kimi istifadə etməklə beynəlxalq müstəvidə öz hegemonluq, “proteksionist” siyasətini yeridirlər. Belə münasibət maliyyə-valyuta asılılığında olan ölkələrin milli iqtisadiyyatlarının fəaliyyətinə olduqca mənfi təsir göstərir, milli valyutaların zəifləməsinə, “devalvasiyasına”, əhalinin sosial vəziyyətinin pisləşməsinə gətirib çıxarır. Son dövrlərdə İranda, Türkiyədə, Venesuelada, Rusiyada və s. ölkələrdə baş verən maliyyə böhranları, milli valyutaların kəskin “devalvasiyasına”, sosial-iqtisadi gərginliyin artmasına səbəb olmuşdur. Məsələn, türk lirəsi 2018-ci ilin əvvəlindən həmin ilin oktyabr ayına qədərki dövrdə demək olar ki, 2 dəfə ucuzlaşmışdır. İran realı isə 2017-ci ilin dekabr ayında 1 dollar=36,06 min real nisbətində dəyişirdisə hazırda (oktyabr 2018) 1 dollar=42 min nisbətində dəyişir və s. [7].

Dünyada 1 saylı “ehtiyat” valyuta hesab olunan ABŞ dollarından “diktətmə” vasitəsi kimi istifadə olunması bir sıra dövlətlərdə öz xarici iqtisadi-ticarət əlaqələrinə yenidən

yanaşma meyli doğurmuşdur. Çin, Rusiya, İran, Türkiyə və bir sıra digər ölkələr ikitərəfli, regional iqtisadi, xüsusən də ticarət əlaqələrində öz milli valyutalarından istifadə etmək ideyasını reallaşdırmağa çalışırlar. Bu məqsədlə milli valyutaların dövrliyini həyata keçirə biləcək maliyyə mexanizmlərinin işlənilib hazırlanması sahəsində ciddi işlər aparılır.

Sözsüz ki, Azərbaycan iqtisadiyyatında da valyuta böhranının əlamətləri özünü büruzə verir. Azərbaycan dövlətinin daxili və xarici iqtisadi siyasəti, hökumətin yeritdiyi fiskal siyasət, eləcə də mərkəzi bankın pul-kredit sahəsindəki konkret tədbirləri valyuta böhranının güclənməsi və ölkənin sosial-iqtisadi vəziyyətinə neqativ təsirini nisbətən azaldır.

Maliyyə və valyuta böhranı Azərbaycanın iqtisadçı alimləri tərəfindən də öyrənilir və təhlil edilir. Bu sahədə tədqiqat aparan mütəxəssislərin müvafiq yanaşmaları vardır. Dünya maliyyə böhranının Azərbaycanın pul-kredit sisteminə təsiri riskini azaltmaq məqsədi ilə bir sıra əməli təkliflər irəli sürülüb. Hökumətin və Mərkəzi Bankın gözlənilən bilən maliyyə böhranı əleyhinə nəzərdə tutduqları tədbirlər ciddi araşdırılır. Əksər müəlliflərin fikrincə respublikada baş verə biləcək maliyyə (valyuta) böhranının gərginlik səviyyəsi və müddəti ilk növbədə ölkənin əsas ixracat məhsulu olan neftin qiymətindən asılıdır. Bu həm də milli valyutanın (manatın) real məzənnəsinin müəyyənlişməsində əsas rol oynayan faktır. Maliyyə böhranının milli iqtisadiyyata təsirini minimumlaşdırmaq məqsədilə böhran əleyhinə proqramın işlənilib hazırlanması və çevik həyata keçirilməsi, iqtisadi islahatın növbəti mərhələsinə keçilməsi, makroiqtisadiyyatda təşkilati və struktur islahatının həyata keçirilməsi təklif olunur.

Maliyyə münasibətlərinin təhlili və öyrənilməsi ilə məşğul olan iqtisadçı-alim Ə.Mənsimlinin fikrincə 2008-ci il Dünya Maliyyə Böhranının miqyası və dərinliyinə görə 1929-1933-cü illərin “Böyük depressiya”sı ilə müqayisə etmək olar. Lakin əvvəlki böhranın əsas səbəbi kimi ifrat istehsal çıxış edirdisə, müasir maliyyə böhranının əsas səbəbi xarici borcların çoxalması və təkrarlanmasıdır.

Müasir Azərbaycanın dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyasını nəzərə almaqla qeyd etmək lazımdır ki, global iqtisadi sistemdə baş verən hadisələr, dünya bazarında gedən proseslər, beynəlxalq maliyyə və valyuta münasibətlərində özünü büruzə verən dəyişikliklər, böhranlar Azərbaycanda da əsk-sədasını tapır. Buna görə də ayrı-ayrı sahələr üzrə inteqrasiya səviyyəsinə uyğun düşünülmüş tədbirlərin həyata keçirilməsi daha məqsədəuyğun olardı.

Ədəbiyyat

1. Лаврушин О.И. (2009), Банковское дело, Москва, Финансы и статистика, стр.488.
2. Бартон Д. (2008), В условиях кризиса. Вестник McKinsey, 20, стр.118.
3. Финансы и кредит: учеб. пособие, под. ред. А.М.Ковалевой. Москва, Финансы и статистика. 2000.
4. Вестник Москва Университета, серия 6, экономика. 2010, №4.
5. Монтес М.Ф., Попов В.В. (2000), Азиатский вирус или «голландская болезнь». Теория и история валютных кризисов в России и других странах. М., стр. 17.

6. Ломакин В.К. (2009), Мировая экономика, учебник, Москва.
7. Менсимли А. (2009), Кавказ-Глобализация. Том 3, выпуск 1, стр.78.